

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-227-231

ORCID 0000-0002-4862-5590

ЯРОЩУК Лілія Григорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет
e-mail: lilia_y77@ukr.net

УДК 371.134

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ (ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯНУША КОРЧАКА)

У статті проаналізовано поняття «моральна культура», проілюстровано, як на заняттях з історії педагогіки можна практично формувати моральну культуру майбутніх учителів початкової школи на прикладі педагогічної діяльності Януша Корчака. Запропоновано авторське визначення поняття «моральна культура майбутнього вчителя початкової школи».

Ключові слова: культура; мораль; моральна культура; моральні якості; моральні цінності; історія педагогіки; педагогічна діяльність; студенти.

Постановка проблеми. Нині перед вищою школою стоїть непросте завдання – сформуванню освіченого, гуманного, відповідального, духовно багатого, благородного професіонала-педагога, який зможе на народних традиціях, власних прикладах виховати майбутнє покоління.

Аналіз останніх досліджень. На шляху розв'язання окресленої проблеми вже багато зроблено, зокрема, накопичено достатній досвід для формування педагогічної майстерності вчителя у ЗВО (І. Зязюн, В. Семиченко, Н. Тарасенко та ін.); професійно-педагогічної компетентності й культури (Н. Волкова, О. Дубасенюк, А. Коваль, О. Кочерга, А. Крамаренко, Ю. Кулюткін, В. Петляєва, О. Савченко, В. Семиченко, А. Троцько та ін.). Ці вчені ділилися досвідом вирішення проблеми моральної культури як складової професійного становлення майбутнього вчителя початкової школи.

Метою статті є аналіз досвіду формування моральної культури як важливої складової професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення навчальної дисципліни «Історія педагогіки», зокрема крізь призму педагогічної діяльності Януша Корчака.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аби розкрити суть поняття

«моральна культура», проаналізуємо терміни «культура» та «мораль» у довідковій літературі. Поняття «культура» тлумачать по-різному. Ми поділяємо думку В. В. Петляєвої [9] про те, що в загальному контексті та найбільш ґрунтовніше поняття «культура» визначено в педагогічному словнику С. У. Гончаренка: «культура (від лат. cultura – виховання, освіта, розвиток) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності» [1, с. 182].

В «Енциклопедії освіти» (лат. cultura) – обробіток, догляд, шанування, виховання, освіта, розвиток) – система програм людської діяльності, поведінки і спілкування людини для зміни та удосконалення суспільного життя в усіх його основних виявах [4, с. 439].

В «Українському педагогічному словнику» С. У. Гончаренка мораль – (лат. moralis – моральний, від mores – звичаї) – одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Мораль виконує також пізнавальну, оціночну, виховну функції. Складовими моралі є моральна діяльність (вчинки, поведінка людини); моральні відносини, моральна свідомість. Норми і принципи моралі, моральні ідеали, почуття становлять систему моралі, яка визначає життєву позицію певної соціальної спільності чи індивіда, орієнтує їх у світ цінностей [1, с. 216].

В «Енциклопедії освіти» знаходимо термін «моральність». Автори зазначають, що він вживається, як синонім терміну «мораль. Моральність – одна з важливих сфер людських взаємин... є ключовим поняттям для морального виховання. ... Прояви моральності в життєдіяльності

конкретних індивідів визначаються як добротність, порядність, людяність» [4, с. 526–527].

Моральна культура вчителя специфічна за своєю суттю, що визначається особливостями педагогічної діяльності. Вважаємо, що всі змістові модулі навчальної дисципліни «Історія педагогіки» мають широкі можливості для того, аби формувати в майбутніх учителів початкової школи моральну культуру. Так, у змістовому модулі «Виховання, навчання й педагогіка зарубіжних країн XIX–XX ст.» розглядаємо питання «Гуманістична педагогіка Януша Корчака». Студенти залюбки готуються до практичних завдань, аналізують його діяльність, життєвий шлях. Ніхто не залишається байдужим до життя і творчості польського педагога. Для того, щоб орієнтувати студентів на духовно-моральні цінності, пропонуємо переглянути фільм «Довгий шлях до себе», прочитати твори «Як любити дитину», «Дитя людське», «Право на повагу». Звертаємо увагу студентів на те, що варто знати не тільки про Януша, а й Стефанію Вільчинську, без перебільшення – героїчну особистість. Стефанія – друг, соратник і помічник знаменитого польського педагога Януша Корчака. Це він йшов першим в колоні дітей, своїх вихованців з «Будинку сиріт», яких відправили в газову камеру на смерть. І загинув разом з ними. Дослідниця біографії Генріха Гольдшміта Йоанна Ольчак-Ронікер [6], (до речі, сама – 1934 року народження) – внучка Якуба Мортковича (видавця багатьох книг Корчака), донька Ханни Ольчак-Морткович (авторки першої біографії Корчака-Гольдшміта). Маленькою дівчинкою Йоанна бачила Корчака щойнайменше раз: наступного дня після падіння Варшави Корчак ненадовго зайшов до них додому – із босоногим хлопчиком на руках. Корчак боявся, що дитина не зможе пройти через руїни, де всюди було повно битого скла, тож треба було знайти якісь черевики. Можливо, саме ця зустріч безпосередньо спричинила особистий інтерес Йоанна Ольчак-Ронікер до постаті цієї людини-легенди, а відтак і те, що 2011 року Ольчак-Ронікер видала книгу «Корчак. Спроба біографії» – дослідження, сповнене сумніву і вагання, за духом, мабуть, найближче до «живого» Корчака-Гольдшміта; найбільш точне в деталях, обережне у висновках, найменш патетичне...[5]. Вона переконливо доводить, що насправді саме Сте-

фанія налагодила роботу притулку, а потім очолила його. І дала оголошення в газеті, що «Будинок сиріт» потребує лікаря. На нього відгукнувся Корчак, так вони познайомилися. Існують версії, що після цього він зайняв керівну посаду в притулку, а Стефанія допомагала і заміняла його під час Першої світової війни. Коли дітей відправили в Треблінку, Стефанія, так само, як і Януш, супроводжувала своїх вихованців. Хоча і в неї була можливість цього не робити і залишитися на волі живою. Януш Корчак очолив перший загін сиріт. А Стефанія – другий. Вони зустріли смерть разом.

Крім того, Маріанна Кіяновська [5] у своєму дослідженні стверджує (повторюючи думку багатьох сучасних біографів Корчака, дослідження яких, на жаль, в Україні наразі недоступні): Корчак (насамперед, як педагог) прожив би зовсім інше життя, якби поруч із ним не було цієї, без перебільшення, видатної жінки. На вісім років молодша за нього, Стефанія, коли вони вперше зустрілися пізньої осені 1908-го, мала 23 роки і фактично очолювала сиротинець єврейського Товариства допомоги сиротам. У неї була добра європейська освіта (природничі науки в Льежському університеті, Бельгія), а також вроджена здатність до «педагогічної любові» – не сентиментальної, а діяльної. Зрештою, це саме вона майже на чверть століття взяла на себе всю рутину управління інтернатом-сиротинцем, а коли наприкінці тридцятих на три місяці вибралася в Палестину, то передала свої повсякденні обов'язки не одній, а чотирьом спеціально підготовленим помічницям. Пліч-о-пліч Корчак-Гольдшміт та Стефанія Вільчинська пройшли весь шлях від створення Дому сиріт (Корчак формально очолив його у 1910 році – ще в старому приміщенні; був його директором з жовтня 1912 року – і до листопада 1940 року, коли Дім сиріт знаходився на вул. Крохмальній, потім, вже в гетто, – коли сиротинець розташовувався на вул. Хлодній, а також на Сенній-Сліській) – до 5 серпня 1942 року. Вільчинська весь цей час, тобто понад тридцять років, була співдиректором інтернату (а для дітей – «серцем, мозком, нянькою, матір'ю», яка «все бачила, все чула, все знала»). Підкреслюю: Стефанія розділила долю із долею Корчака в усьому («без неї я нічого не зумів би») – аж до газових камер у Треблінці. Тому оцінювати педагогічний доробок Корчака без розуміння ролі, яку

відіграла Стефанія Вільчинська у втіленні його педагогічних ідей та в його житті, – категорично не можна. Крім дарчого автографу Корчака («хлопчика номер 51») для «панни Стефи» на сигнальному примірнику «Короля Мацюся Першого» (з датою 25 жовтня 1922 року), не збереглося жодного, навіть короткого листа, який дозволив би зрозуміти, чи кохали вони одне одного. І діти, і стажери (бурсаки) Дому сиріт, і приятелі, і навіть найближчі друзі Януша Корчака та «панни Стефи» – усі запевняють, що вони все життя спілкувалися лише офіційно, звертаючись одне до одного на «пан» і «панна» (згодом – «пані»). З іншого боку, зважаючи на те, яке життя вони прожили – і як вони його прожили, напевно, варто визнати, що вони були одне для одного найріднішими і найближчими людьми, одnodумцями, вірними і надійними полічниками. У зв'язку з цим надзвичайно суттєво, що в травні 1939 року Вільчинська повертається з відносно благополучної Палестини в Польщу (на той час уже припинила своє існування Чехословаччина, Європу лихоманило, усім було зрозуміло, що скоро почнеться Друга світова війна). Але Вільчинська не могла покинути Корчака і дітей. «Мої діти – у Варшаві. Там – моє місце». Поза сумнівом, це був свідомий і відповідальний вибір Стефанії Вільчинської – залишатися з дітьми до останнього. Такий же вибір – до кінця бути з дітьми – зробили сотні безіменних для нас вихователів єврейських сиротинців у Варшаві та інших містах (тільки з Варшавського гетто в Треблінку, починаючи з п'ятого серпня, було вивезено дев'ять єврейських інтернатів і притулків для бездомних дітей і сиріт). Тож легенда про Корчака, який мав змогу врятуватися, але відмовився від цього шансу, – трагічна і прекрасна, однак не більш ніж легенда. Дійсність же була такою, що врятуватися з гетто, принаймні на початках, міг далеко не тільки Корчак: доступними були фальшиві документи, чиновники і поліцейські залюбки брали хабарі (коли Корчак потрапив у тюрму, у Павяк, його викупили впливові друзі, заплативши тридцять тисяч злотих). Проте організувати втечу майже двохсот сиріт було справді ніяк не можливо.

Ще декілька дрібних фактів. Вони творять альтернативу популярній легенді про Корчака. Йдеться про останній похід дітей від інтернату до потяга на Треблінку. А легенда така: св'ятково одягнені

діти, залиті сліпучим сонячним сяйвом, колоною по четверо церемоніально проходять вулицями Варшави – майже три кілометри, аж до товарних вагонів. Діти йдуть і співають. У їхніх руках – улюблені іграшки і кошики із водою і хлібом – так, ніби вони зібралися на пікнік. В одного з дітей – зелений прапор Короля Мацюся (але з вишитою на полотнищі зіркою Давида). Поліцейські, розчулені цим величним видовищем, віддають процесії честь. Цікаво, що свого часу знайшлося навіть декілька свідків, які, хоч із розбіжностями в деталях, доволі точно повторювали: дисциплінована, струнка колона сиріт, які йшли по двоє та по четверо й голосно і дзвінко співали; Януш Корчак із двома дітьми на руках; гітлерівець-таємний симпатик Корчака, який в останню хвилину намагається його врятувати... Ця легенда перекочувала в окремі життєписи Корчака, заповонила уяву сотень тисяч людей, зрештою, навіть Анджей Вайда якраз так і змальовує трагічну процесію мешканців Дому сиріт. Але щоденник Корчака спростовує цю версію перебігу подій, він фіксує подробиці, які у своїй сукупності дають картину цілком іншу, ніж та, у яку всі так звикли вірити. Насамперед, Корчак пише, що після місяця, проведеного в тюрмі, в нього страшенно похитнулося здоров'я: стали дуже пухнути ноги, у легенях під час обстеження медики виявили рідину (аж до рівня четвертого ребра). Крім того, Корчак мав досить тяжку грижу. Не кажучи вже про страшну виснаженість внаслідок тривалого голоду. Насправді він насилу вдягався без сторонньої допомоги. Його підопічні теж були дуже ослаблені, вони буквально за декілька тижнів стали млявими і сумними. Персонал Дому сиріт робив усе можливе, тож діти ще не вмирили з голоду, але 15 липня Корчак записав, що «Дім Сиріт тепер – дім старих» [5].

На практичному занятті студенти обговорюють і висловлюють власну думку щодо десяти заповідей для батьків Януша Корчака, за допомогою граф-схеми [11, с. 352–353] узагальнюють вивчення педагогічної діяльності й наукового доробку Януша Корчака, показують різноманітність, багатоаспектність, гуманістичне спрямування його педагогічних ідей. Окреслюють коло проблем, які найбільш повно розкриті в педагогічній концепції вченого [2, с. 229]. Підбивають підсумки, малюючи плакат на основі головного по-

студату виховної системи Я. Корчака «Дитинство – абсолютна цінність».

Висновки. Основу моральної культури педагога становить любов до дітей. В. Сухомлинський пов'язує моральну культуру вчителя не тільки зі здатністю, умінням збуджувати, формувати духовне начало в дитячій душі, виробляти в неї почуття індивідуальної і колективної відповідальності, а й з власним щастям [8, с. 175]. Підкреслюючи, що немає і не може бути виховання в душі гуманізму без любові й поваги до вихованців, педагог-класик стверджує, що необхідно бачити перед собою не просто школяра, а людину. Без чуйного, дбайливого ставлення вихователів до честі й гідності учня немислиме ні формування високого почуття громадянського обов'язку, ні елементарної дисципліни. Не випадково В. Сухомлинський писав: «Що найголовніше було в моєму житті? Без роздумів відповідаю: любов до дітей» [10].

Вважаємо, що, вивчаючи педагогічну діяльність відомих педагогів, студенти практично формують свою моральну культуру. Зважаючи на це, пропонуємо таке визначення. *Моральна культура майбутнього вчителя початкової школи – це сукупність принципів, норм, правил, усталених народних надбань у вихованого, освіченого, гуманного, відповідального, благородного, духовно багатого педагога-професіонала, націлених на добропорядність, свідомі людські взаємини.*

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні критеріїв сформованості моральної культури майбутніх учителів початкової школи.

Список бібліографічних посилань

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. С. 182; 216.
2. Демченко О. П. Практикум з історії педагогіки. Київ: Слово, 2012. С. 229–232.

3. Донцов А. В. Моральна культура вчителя монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. 240 с.
4. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень; Акад. пед. наук України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 439; 526–527.
5. Кіяновська М. Януш Корчак. URL: <http://artvertep.com/print?cont=21273>
6. Ольчак-Ронікер Й. Януш Корчак. Сторінками біографії. Київ: Дух і літера, 2012. 504 с.
7. Корчак Я. Як любити дитину. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 207 с.
8. Кочерга О. Виховання моральної культури майбутнього вчителя засобами української етнопедagogіки. *Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць*, 2014. Вип. 13. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2008. С. 172–178.
9. Петяєва В. В. Моральна культура як основа формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов. *Наукові записки: збірник наукових статей*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 121. С. 175–181.
10. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори: в 5-ти т.* Київ: Радянська школа, 1976. Т. 2. С. 230.
11. Ярошук Л. Г. Історія педагогіки: навч.-метод. комплекс. Бердянськ: ФО-д П Ткачук О. В., 2014. 416 с.

References

1. Goncharenko S. U. Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv, 1997. P. 182; 216
2. Demchenko O. P. Workshop on the history of pedagogy. Kyiv, 2012. P. 229–232.
3. Dontsov A. V. The moral culture of a teacher monograph. Kharkiv, 2008. 240 p.
4. Encyclopedia of Education / Heads. edit V.G. Kremen. Kyiv, 2008. P. 439; 526–527.
5. Kijanovsky M. Janush Korchak. URL:<http://artvertep.com/print?cont=21273>
6. Olchak-Roniker Y. Janusz Korczak. Biography pages. Kyiv: Spirit and Letter, 2012. 504 p.
7. Korczak J. How to love a child. Kharkiv, 2016. 207 p.
8. Kocherda O. Education of the moral culture of the future teacher by means of Ukrainian ethnopedagogy. Origins of pedagogical skill: a collection of scientific works, 2014. Vol. 13. Poltava, 2008. P. 172–178.
9. Petlyeva V. V. Moral culture as the basis for the formation of the personality of the future teacher of foreign languages. Scientific notes: a collection of scientific articles. Kyiv, 2014. Vol. 121. P. 175–181.
10. Sukhomlinsky V. O. How to raise a true person. Selected works: in 5 t. Kyiv: Soviet school, 1976. T. 2. P. 230.
11. Yaroshuk L. G. History of pedagogy. Berdyansk, 2014. 416 p.

YAROSHCHUK Liliya,

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D, Associate Professor,
Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk

THE MORAL CULTURAL UPBRINGING OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL IN PROGRESS THE STUDY OF HISTORY OF PEDAGOGY (PEDAGOGICAL ACTIVITY OF JANUSZ KORCZAK)

Abstract. Introduction. Nowadays universities face the complicated task – to form a well-educated, humane, responsible, spiritually rich, noble professional teacher who will be able to bring up a future generation with the help of folk traditions and own examples.

The purpose of the article is an analysis of experience of the moral culture formation as an important component of professional preparation of future teachers of elementary school in the process of studying of the educational discipline "History of pedagogy", in particular through the prism of pedagogical activity of Janusz Korczak.

Results. The moral culture of teacher in fact is specific and is determined by the features of the pedagogical activity. We consider that all semantic modules of educational discipline "History of pedagogy" have wide possibilities for the formation of moral culture for the future teachers of elementary school.

The term "moral culture" is analyzed in the article, it is also illustrated on the example of pedagogical activity of Janusz Korczak how to form the moral culture of future teachers of elementary school practically during the pedagogy history lessons.

Originality. It is emphasized in the research that Stephanie is a friend, comrade and helper of the famous Polish teacher Janusz Korczak. He was the one to go first in the column of children, pupils from the House of orphans who were sent into a gas chamber to death. He perished together with them.

We do not have to forget that actually Stephanie was the exact person to establish the work of refuge and she managed the institution later. Then she announced in a newspaper that the House of orphans needs a doctor. Korczak responded to the request so they became acquainted. There are versions that after that he held the leading position in refuge and Stephanie helped him with work shifts during the World War One.

She also went to Israel but after hearing about the approaching disaster she came back to Poland, to the House of orphans. When children were sent to Treblinka, Stephanie, the same as Janusz, accompanied the pupils. Though she had possibility not to do it and remain alive and free. Janusz Korczak led the first detachment of

orphans. Stephanie was responsible for second. They met death together. Students form moral culture due to the example of the personal tragedy and activity of these people.

Conclusion. In our opinion, the study of the pedagogical activity of famous teachers helps students to form the moral culture practically. We take it into account and offer such definition. A moral culture of future teacher of the elementary school is a combination of principles, norms, rules, folk acquisitions for the well-educated, humane, responsible, noble, spiritually rich professional teacher, directed to the respectability and conscious human mutual relations.

Keywords: culture; moral; moral culture; moral qualities; moral values; history of pedagogies; pedagogical activity; students.

Одержано редакцією 17.01.2019
Прийнято до публікації 21.01.2019

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-231-238

ORCID 0000-0002-6739-4089

ГРИЩЕНКО Тетяна Андріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики і хореографії,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

e-mail: grichenko.nataly83@gmail.com

УДК 378.015.31:7

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті актуалізовано проблему естетичного виховання та зосереджено увагу на питаннях, пов'язаних з упровадженням його в навчальний процес сучасного освітнього закладу. Висвітлено зміст та особливості сучасного естетичного виховання в системі професійної підготовки фахівців педагогічного профілю. Зважаючи на дослідження Л. Масол, зазначено, що естетичне виховання майбутніх фахівців необхідно розглядати в широкому значенні, як формування естетичних якостей особистості через залучення до цінностей мистецтва вітчизняної і світової культури та у вузькому (педагогічному), як забезпечення спеціально організованих умов для духовного збагачення особистості засобами мистецтва, формування естетичної культури, світоглядних уявлень, ціннісних художніх орієнтацій у соціокультурному просторі. Надано оцінку виховній діяльності естетичного спрямування у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти, зауважено, що серед пріоритетів виховної роботи на факультеті важливим є створення гуманістично зорієнтованого середовища для активної життєдіяльності студентства, спрямованого на творчий саморозвиток і самореалізацію особистості, насамперед, у процесі культурно-естетичної діяльності, що сприяє переходу студентів в активний суб'єкт виховання, спрямовує на підвищення рівня естетичної культури, дозволяє визначати й використовувати творчий потенціал студентів.

Ключові слова: естетичне виховання; заклад вищої освіти; фахівці педагогічного профілю; викладачі; куратори.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку вищої школи особливого значення набуває орієнтація вищої освіти в Україні на культуротворчий та особистісно-розвивальний простір, у якому особистість є суб'єктом професійного становлення та саморозвитку. Саме на забезпечення цього простору скеровано ідеї та положення, викладені в державних нормативно-правових документах України з проблем освіти, отже, й естетичного виховання молоді: законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. тощо. Так, у Законі України «Про вищу освіту» (зі змінами, 2017) зазначено, що основними завданнями закладу вищої освіти є: «...збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; поширення знань серед населення, підвищення освітнього й культурного рівня громадян; налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури...» [1]. На основі зазначених документів розроблено Національну державну комплексну програму естетичного